

ELEMEN NAQLI DAN AQLI DALAM KURSUS AL-MABADIK AL-FIQHIYYAH: KAJIAN ANALISIS TERHADAP PERSEPSI PELAJAR

Wan Amir Nudin bin Wan Ishakⁱ, Sanusi bin Shariffⁱⁱ, Azniwati bt Abdul Azizⁱⁱⁱ, Rasmina bt Hasbullah^{iv}, Mohamed Akhiruddin Ibrahim^v & Irwan Mohd Subri^{vi}

ⁱ (Penulis Korespondan) Guru Tamhidi. Pusat Tamhidi, USIM. amirnodin@usim.edu.my

ⁱⁱ Guru Tamhidi. Pusat Tamhidi, USIM. hj.sanusi@usim.edu.my

ⁱⁱⁱ Guru Bahasa. Pusat Tamhidi, USIM. azniwati@usim.edu.my

^{iv} Guru Bahasa. Pusat Tamhidi, USIM. rasmina@usim.edu.my

^v Pensyarah, Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah (FPQS) USIM. akhiruddin@usim.edu.my

^{vi} Pensyarah, Fakulti Syariah dan Undang-Undang (FSU) USIM. irwan@usim.edu.my

Abstrak

Integrasi ilmu Naqli dan Aqli merupakan model pendidikan yang diimplementasikan oleh Universiti Sains Islam Malaysia (USIM) dengan menerapkan elemen-elemen yang memenuhi keperluan fizikal dan rohani. USIM merupakan satu-satunya institusi pengajian tinggi di Malaysia yang mengetengahkan konsep ini secara komprehensif dalam semua kursus yang ditawarkan sejak awal penubuhannya lagi termasuklah kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah yang wajib diambil oleh pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang pada semester pertama mereka di Pusat Tamhidi. Subjek tersebut mengandungi pengetahuan asas tentang ilmu Fiqh, Usul al-Fiqh dan Qawaid Fiqhiyyah, iaitu tiga cabang ilmu yang berkait rapat dengan ilmu perundangan dan syariah Islam. Oleh itu, analisis ini bertujuan untuk mengkaji persepsi pelajar terhadap elemen Naqli dan Aqli yang terdapat dalam kursus tersebut. Data dikumpulkan melalui borang kaji selidik yang diedarkan kepada 114 orang responden yang sedang mengikuti program tamhidi syariah dan undang-undang pada semester kedua bagi membolehkan proses perbandingan keputusan pencapaian mereka dalam kursus tersebut pada semester sebelumnya dilaksanakan. Kajian menunjukkan hasil yang positif apabila majoriti pelajar bersetuju bahawa mereka memperoleh faedah yang banyak melalui kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah yang menerapkan konsep integrasi Naqli dan Aqli. Mereka juga berpendapat bahawa subjek tersebut penting dalam pembentukan watak dan sahsiah mereka. Hal ini kerana elemen Naqli dan Aqli telah diselitkan dalam setiap topik yang dipelajari melalui kursus ini dan para pelajar dapat memahaminya dengan baik melalui contoh-contoh yang diberikan. Kajian juga membuktikan bahawa sebahagian besar mereka memperakui bahawa elemen Naqli dan Aqli dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah mempunyai hubungan kait dengan Kursus Undang-Undang yang dipelajari di pusat tamhidi dan menyedari terdapat keunikan dalam ilmu Fiqh berbanding undang-undang sivil. Akhir sekali, kajian mendapati hampir keseluruhan pelajar mengakui bahawa kursus ini menepati roh USIM sebagai sebuah universiti yang menerajui integrasi ilmu Naqli dan Aqli. Kesimpulannya, elemen Naqli dan Aqli yang diterapkan di dalam setiap kursus yang ditawarkan oleh USIM tidak wajar dipandang enteng dan wajib diberi perhatian bagi merealisasikan Pelan Strategik USIM untuk menjadi Pusat Rujukan Integrasi Ilmu Naqli dan Aqli bukan sahaja di peringkat serantau malah di peringkat antarabangsa.

Kata kunci: Integrasi, Naqli, Aqli, Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah, Tamhidi

PENGENALAN

Islam sangat menitikberatkan umatnya supaya menuntut ilmu. Hal ini kerana ilmu merupakan asas dalam memahami pelbagai perkara sama ada duniawi mahupun ukhrawi (Mulyono, 2009). Antara bukti yang jelas berkenaan kemuliaan ilmu dalam Islam adalah ayat pertama yang diturunkan oleh Allah S.W.T. kepada Rasulullah S.A.W tentang ilmu, yang bermaksud: “Bacalah (wahai Muhammad) dengan nama Tuhanmu yang menciptakan (sekalian makhluk). Ia menciptakan manusia dari sebuku darah beku. Bacalah, dan Tuhanmu Yang Maha Pemurah. Yang mengajar manusia melalui pena dan tulisan. Ia mengajarkan manusia apa yang tidak diketahuinya” (Diambil daripada <http://www.iium.edu.my/deed/quran/malay/>). Ayat ini menyeru manusia supaya membaca kerana ilmu itu ditimba melalui pembacaan.

Lanjutan daripada huraian yang telah dinyatakan, ilmu terbahagi kepada dua: ilmu Naqli dan ilmu Aqli. Menurut Wan Othman (2013), Naqli dan Aqli merupakan dua kategori ilmu yang diklasifikasikan menurut kriteria Islam. Naqli atau lebih dikenali dengan gelaran ‘ilmu wahyu’ merujuk kepada sains al-Quran yang merangkumi bacaan dan hafalan al-Quran, tafsir, hadis, fiqh, dan ilmu-ilmu lain yang berkaitan, manakala Aqli atau sains rasional merujuk kepada pemahaman, penilaian dan penyampaian informasi tentang manusia, sosial, dan sains teknologi. Hakikatnya, al-Quran itu sendiri mengandungi sains dan teknologi yang menanti untuk dikaji dan dikembangkan oleh orang yang pakar dalam bidang tertentu (Akhiruddin, 2016).

Dalam skop USIM, konsep integrasi Naqli dan Aqli bermaksud penggabungan antara ilmu Naqli yang berlandaskan sumber daripada al-Quran dan al-Sunnah dengan ilmu Aqli yang berlandaskan pertimbangan akal manusia (Mohd Nasrin, 2014). Hal ini bersangkut paut dengan sifat universal yang terdapat dalam nilai-nilai Islam. Sejarah telah membuktikan bahawa nilai-nilai tersebut boleh diimplikasi oleh manusia sejagat terutama sekali dikalangan pelajar USIM supaya mereka bukan sahaja mahir dalam bidang profesional, malah pada masa yang sama bersedia untuk menyumbang bakti dan membawa perubahan dalam masyarakat Islam (Diambil daripada <http://www.usim.edu.my/introduction/>). Konsep ini diterapkan dalam setiap kursus yang diambil oleh pelajar sejak mereka di Pusat Tamhidi lagi. Ia merupakan salah satu platform untuk para pelajar membuat persediaan selama satu tahun sebelum melangkah ke peringkat yang lebih tinggi iaitu peringkat Ijazah Sarjana Muda.

Salah satu program Tamhidi yang terdapat di USIM adalah Tamhidi Syariah dan Undang-Undang. Bagi menyempurnakan program ini, para pelajar perlu mengambil

kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah pada semester pertama di Pusat Tamhidi sebagai salah satu subjek yang wajib. Kursus ini terbahagi kepada empat bahagian utama fiqh. Bahagian pertama adalah berkaitan dengan pengenalan ilmu Fiqh, termasuklah pengertian fiqh, pembahagian ilmu fiqh dan perbezaan mazhab. Sementara itu, bahagian kedua berkaitan dengan pengenalan ilmu Usul al-Fiqh, termasuklah pengertian Usul al-Fiqh, sejarah perkembangan dan penulisan dalam ilmu tersebut, hukum-hukum fiqh dan sumber fiqh seperti al-Quran, al-Sunnah, *ijma'*, *qiyas* dan sebagainya. Bahagian ketiga pula berkisar tentang Qawa'id Fiqhiyyah, iaitu ilmu yang membincangkan tentang kaedah-kaedah fiqh termasuklah pengertian Qawai'd Fiqhiyyah, lima kaedah asas dan perbezaan kaedah fiqh dan usul al-fiqh. Bahagian terakhir membincangkan tentang Maqasid Syariah atau tujuan hukum-hukum yang telah ditetapkan oleh Allah S.W.T. Namun, bahagian ini hanya meliputi kira-kira 15% daripada keseluruhan kursus.

Seperti yang dinyatakan, semua kursus yang ditawarkan di USIM menerapkan integrasi ilmu Naqli dan Aqli termasuklah kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah ini. Oleh yang demikian, kajian ini bertujuan untuk menganalisis persepsi para pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang terhadap elemen Naqli dan Aqli yang terdapat di dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah seterusnya memastikan mereka mendapat manfaat daripada kursus tersebut dan berkebolehan untuk mengaplikasikan apa yang telah dipelajari sepanjang proses pengajaran dan pembelajaran.

Metodologi Kajian

Kajian ini dijalankan di Pusat Tamhidi Universiti Sains Islam Malaysia untuk menganalisis persepsi pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang tentang elemen Naqli dan Aqli yang diterapkan di dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah dengan menggunakan kaedah kuantitatif melalui kaedah tinjauan.

Kaedah tinjauan dilaksanakan dengan cara mengumpulkan data daripada satu jumlah yang besar dalam satu jangka masa tertentu. Ia tidak bersangkut paut dengan sifat seseorang individu, tetapi ia berkaitan dengan keputusan statistik yang diperolehi apabila data tersebut diolah daripada beberapa kes melalui individu-individu tertentu (Best & Kahn, 2014). Menurut Karlinger (1973) pula, kajian tinjauan dilakukam dengan cara mengajukan beberapa soalan kepada responden, merumuskan maklumbalas mereka dalam bentuk peratusan, taburan kekerapan dan beberapa pendekatan statistik yang lain. Dalam kajian ini, data tentang persepsi pelajar dikumpulkan daripada satu jumlah yang besar iaitu seramai 114 orang responden yang terdiri daripada pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang pada semester kedua mereka di Pusat Tamhidi. Dalam proses pengumpulan data

ini, persepsi setiap individu perlu diambil kira untuk mendapatkan statistik yang tepat dan seterusnya menganalisis keputusan tersebut.

Data diperolehi melalui borang soal selidik sebagai instrumen kajian dan diedarkan kepada para pelajar bagi mengetahui persepsi mereka tentang elemen Naqli dan Aqli dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah. Thomas (2001) mengatakan perkara pertama yang perlu dititikberatkan dalam merangka borang soal selidik adalah menentukan soalan yang hendak ditanya bagi memastikan responden dapat memahami soalan dengan baik supaya mampu untuk memberikan jawapan yang tepat. Setelah soalan ditentukan, pengkaji perlu memilih susun atur dan urutan soalan, iaitu rekabentuk soalan dan mengemukakan soalan mengikut urutan yang sesuai.

Secara dasarnya, borang soal selidik ini mengandungi dua bahagian iaitu Bahagian A dan Bahagian B. Bahagian A melibatkan soalan tentang latar belakang responden iaitu jantina, perbezaan jenis sekolah menengah, pengetahuan mereka tentang ilmu fiqh, dari mana ilmu tersebut diperolehi, sejauh mana minat mereka terhadap kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah dan akhir sekali pencapaian mereka dalam kursus tersebut ketika di semester pertama di Pusat Tamhidi. Soalan yang diajukan di Bahagian A ini akan mempengaruhi jawapan responden dalam Bahagian B. Ini kerana Bahagian B melibatkan soalan tentang persepsi mereka terhadap elemen Naqli dan Aqli yang diterapkan dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah iaitu sebanyak 6 soalan (B1, B2, B3, B4, B5, B6). Bahagian ini memerlukan responden untuk menjawab soalan berdasarkan lima skala Likert yang terdiri daripada Sangat Tidak Bersetuju (1), Tidak Bersetuju (2), Tidak Pasti (3), Bersetuju (4) dan Sangat Bersetuju (5) untuk setiap soalan. Skala ini dicipta oleh Likert dengan tujuan untuk mengetahui perspektif dan personaliti individu yang kebiasaannya susah untuk dijangka. Kemudian data tersebut akan dianalisis berdasarkan skor yang diperolehi (Harry N. B. & Deborah A. B., 2012). Maka, bagi soalan yang dinilai sangat tidak bersetuju dan tidak bersetuju, adalah diandaikan responden mempunyai pemahaman yang rendah mengenai elemen Naqli dan Aqli di dalam kursus Al-Mabaik Al-Fiqhiyyah. Manakala sekiranya mereka memilih sangat bersetuju dan bersetuju, ini bermakna mereka mempunyai pemahaman yang baik terhadap kenyataan tersebut. Sementara itu, soalan yang mendapat nilai tidak pasti dianggap responden keliru dengan jawapan yang hendak diberikan atau tidak dapat memahami soalan dengan baik.

Soalan pertama yang dikemukakan adalah berkisarkan faedah ilmu Naqli dan Aqli yang diperolehi oleh pelajar melalui kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah. Hal ini kerana setiap kursus yang ditawarkan mengandungi elemen-elemen tersebut. Oleh itu, soalan ini diajukan untuk menguji keberkesanan proses pengajaran dan pembelajaran ilmu Naqli dan

Aqli melalui kursus ini. Seterusnya, kepentingan kursus ini dalam membentuk perwatakan dan sahsiah pelajar dan pemahaman ilmu Naqli dan Aqli dalam kursus ini melalui setiap contoh yang diberikan. Kajian ini juga mendedahkan sejauh mana pengetahuan mereka tentang hubungkait kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah dengan kursus Undang-Undang yang dipelajari di Pusat Tamhidi. Dua soalan terakhir pula berkaitan dengan persepsi responden terhadap perbezaan ciri-ciri keistimewaan yang terdapat dalam fiqh berbanding undang-undang sivil dan pengiktirafan mereka bahawa kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah ini menepati roh USIM sebagai sebuah universiti yang menerajui Integrasi ilmu Naqli dan Aqli.

Perbincangan mengenai latar belakang responden

Umumnya, responden yang terlibat dalam kajian ini adalah seramai 114 orang yang terdiri daripada 41 orang lelaki dan 73 orang perempuan. Mereka telah mendapat pendidikan menengah di 7 jenis sekolah menengah yang berbeza namun, majoritinya (53%) daripada sekolah SMA/SAM/SMU/SABK dan bakinya lepasan SMKA, SMK (KAA), SBP/SBPI, sekolah swasta dan lain-lain. Perbezaan latar belakang sekolah institusi pendidikan ini mempengaruhi persepsi pelajar terhadap kajian ini.

Seterusnya, pengetahuan responden tentang ilmu fiqh juga dimuatkan di dalam kajian ini. Lebih daripada separuh responden (58.8%) mempunyai pengetahuan yang sederhana dalam ilmu fiqh, manakala selebihnya mempunyai pengetahuan yang sangat baik (0.9%), baik (38.6%) dan lemah (1.8%). Dapat disimpulkan bahawa pengetahuan mereka tentang ilmu fiqh masih berada di tahap yang memuaskan. Selain itu, hasil kajian mendapati 42 orang (36.8%) responden sangat berminat untuk mendalami ilmu fiqh manakala sebahagian daripada responden (50%) berminat dalam ilmu fiqh, dan selebihnya dikategorikan sebagai sederhana memupuk minat dalam ilmu fiqh (13.2%).

Tambahan pula, pencapaian responden mengikut gred bagi kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah ketika di semester 1, sesi 2015/2016 turut diambilkira. Seramai 28 orang (24.6%) responden mendapat gred A dan merupakan jumlah tertinggi manakala hanya seorang sahaja (0.9%) mendapat gred C-. Bilangan responden yang mendapat B pula seramai 25 orang (21.9%) dan A- seramai 12 orang (10.5%). Untuk gred B+ seramai 9 orang (7.9%) dan B- seramai 5 orang (4.4%). 14 orang responden (12.3%) pula mendapat C+ dan 18 orang (15.8%) mendapat C bagi subjek tersebut. Hanya 2 orang responden sahaja mendapat D iaitu (1.8%). Keputusan ini menunjukkan hasil yang kurang memuaskan dan memerlukan penambahbaikan.

Akhir sekali, kajian mendapati kebanyakan responden iaitu 59 orang (51.8%) menyatakan bahawa mereka menerima sumber ilmu fiqh di sekolah menengah, manakala 10 orang (8.8%) memperolehi sumber ilmu fiqh daripada pengajian luar seperti kelas agama, rancangan televisyen dan sebagainya. 26 orang (22.8%) pula menerima sumber berkaitan ilmu fiqh daripada lain-lain sumber dan 19 orang (16.7%) memperolehi ilmu daripada masjid atau surau (pengajian umum).

Dapatan Kajian

Falsafah Pendidikan Negara (FPN) menitikberatkan pembangunan insan yang seimbang dari sudut rohani, jasmani, emosi dan intelek berdasarkan kepercayaan kepada Tuhan (Tajul & Nor 'Aini, 2002). Pendapat ini disokong oleh Ahmad (2002) yang mengatakan matlamat pendidikan adalah untuk melahirkan insan yang baik dan sempurna dengan cara menyediakan kandungan pendidikan yang lengkap dan komprehensif. Hal ini kerana semua kandungan pendidikan merangkumi ilmu yang hendak disemai dan dipraktikkan dalam kehidupan manusia.

Maka, pendidikan haruslah bersifat menyeluruh dengan menggabungkan elemen Naqli dan Aqli sepertimana ilmu yang telah diasaskan oleh sarjana-sarjana Islam yang terkemuka di zaman Abbasiyyah termasuklah al-Farabi, Ibnu Sina, Miskawayh, Ibnu Rusyd dan sebagainya (Idris, 2002). USIM mengambil pendekatan ini dengan menerapkan elemen-elemen tersebut melalui setiap kursus yang ditawarkan oleh pihak universiti.

Keberkesanan dalam proses pengajaran dan pembeajaran yang efektif bagi suatu mata pelajaran bukan sahaja dinilai dari aspek pencapaian pelajar malah ia dinilai dari aspek perubahan tingkah laku kearah yang lebih baik (Nik Mohd. Rahimi et. Al, 2002). Kesan perubahan yang positif ini jelas menunjukkan bahawa para pelajar memperolehi faedah daripada subjek yang diambil terutamanya melalui pengintegrasian ilmu Naqli dan Aqli. Hal ini dibuktikan dengan penerapan elemen-elemen tersebut dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah yang ditawarkan di USIM kepada pelajar semester pertama Tamhidi Syariah dan Undang-Undang dan faedah yang mereka perolehi melalui kursus tersebut. Oleh yang demikian, perkara pertama (B1) yang dianalisis dalam kajian ini adalah persepsi mereka tentang faedah yang diperolehi melalui kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah ini dengan penerapan konsep Naqli dan Aqli yang terkandung di dalam kursus tersebut seperti jadual di bawah:

Jadual 1: Peratusan responden yang bersetuju bahawa faedah yang banyak telah diperolehi melalui penerapan konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli di dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah.

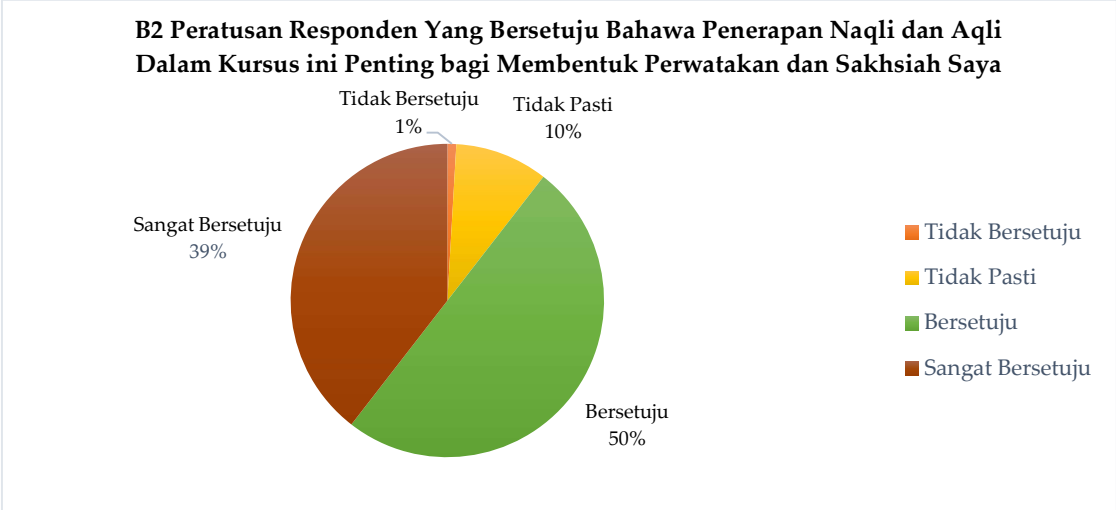
	Kekerapan	Peratus	Peratus Sah	Peratus Terkumpul
Tidak Bersetuju	1	0.9	0.9	0.9
Tidak Pasti Bersetuju	16	14.0	14.0	14.9
Sangat Bersetuju	62	54.4	54.4	69.3
Jumlah	114	100.0	100.0	100.0

Konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli melalui kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah banyak memberi faedah kepada responden secara amnya dan khususnya buat pelajar di Pusat Tamhidi. Hasil kajian menunjukkan hasil yang sangat memuaskan apabila lebih daripada sebahagian responden menilai soalan yang diajukan dengan “sangat bersetuju” dan “bersetuju” bahawa mereka memperolehi faedah yang banyak tentang ilmu Naqli dan Aqli melalui kursus ini iaitu sebanyak 30.7% dan 54.40% dan hanya seorang (0.9%) sahaja daripada 114 responden memilih “tidak bersetuju” dengan kenyataan tersebut. Peratusan responden yang “tidak pasti” pula adalah sebanyak 14%. Kajian mengandaikan mereka tidak memahami konsep Naqli dan Aqli dengan baik atau tidak memahami isi kandungan kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah. Namun demikian, tiada seorang pun yang menilai dengan jawapan “sangat tidak bersetuju” tetapi masih ada seorang (0.9%) daripada responden yang memilih “tidak bersetuju” bahawa dia mendapat faedah yang banyak melalui penerapan konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli di dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah. Dapat disimpulkan di sini bahawa majoriti pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang mengakui bahawa kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah memberi banyak faedah kepada mereka dengan penerapan konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli.

Penerapan konsep integrasi Naqli dan Aqli melalui kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah perlu dilihat dari semua aspek agar responden dapat membezakan dua cabang ilmu tersebut. Jelaslah bahawa integrasi ini merujuk kepada proses penggabungan sesuatu untuk mencapai suatu matlamat dalam menghasilkan sesuatu yang baharu. Dalam konteks ilmu

pengetahuan, integrasi bermaksud penggabungan antara dua disiplin ilmu dan menghasilkan satu ilmu yang baharu sepertimana konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli yang dilaksanakan di USIM (Akhiruddin, M., et.al, 2016). Jika pelajar kurang jelas dengan penerangan yang diberikan di dalam kelas, penjelasan lebih lanjut boleh dibuat ketika sesi tutorial di mana responden mempunyai masa untuk berhadapan secara langsung dengan guru mereka. Walaubagaimanapun, idea dan fikiran yang bernas daripada responden ketika dalam kuliah ataupun tutorial amatlah digalakkan untuk melihat dan mengukur persepsi mereka.

Faedah yang diperolehi oleh para pelajar ini seharusnya memberi impak dalam pembentukan perwatakan dan sahsiah mereka sebagai salah satu cara untuk menentukan keberkesanan dalam proses pengajaran dan pembelajaran. Kedua-dua ilmu Naqli dan Aqli perlu disampaikan secara seimbang bagi menghasilkan sumber tenaga yang mencukupi untuk menyumbang kepada perkembangan sains negara berlandaskan syariat Islam. Tujuannya adalah untuk melahirkan modal insan yang berakhlak mulia dan mampu memikul tanggungjawab terhadap diri, masyarakat, agama dan alam sekitar (Deuraseh, 2010). Justeru, konsep integrasi ilmu ini sangat penting dengan cara menggabungkan ilmu wahyu dan ilmu sains bagi membina negara yang mampu berdaya saing di peringkat global bukan sahaja dalam bidang agama malah dalam bidang profesional. Perwatakan dan sahsiah seseorang individu mencerminkan keperibadian seseorang. Baik ataupun buruk seseorang individu dapat diukur dengan dua elemen tersebut. Oleh yang demikian, kajian ini turut menyelidik persepsi responden terhadap pembentukan perwatakan dan sahsiah mereka melalui penerapan Naqli dan Aqli dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah sebagai item kedua seperti yang digambarkan dalam rajah di bawah:

Carta Pai 1: Peratus analisa responden yang bersetuju bahawa penerapan Naqli dan Aqli dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah

Hasil penyelidikan yang dibuat menunjukkan bahawa kebanyakan responden memberikan tindakbalas yang positif apabila 39% daripada responden memilih “sangat bersetuju” dan 50% memilih “bersetuju” bahawa penerapan Naqli dan Aqli dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah penting bagi membentuk perwatakan dan sahsiah. Namun demikian, terdapat 10% daripada responden yang “tidak pasti” akan perkara tersebut. Hal ini berkemungkinan kerana mereka tidak memahami isi kandungan kursus atau konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli. Hanya 1% sahaja daripada responden yang “tidak bersetuju” iaitu peratusan yang paling rendah dan tiada seorang pun yang memilih “sangat tidak bersetuju”. Kesimpulannya, majoriti pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang bersetuju bahawa penerapan Naqli dan Aqli dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah penting dalam pembentukan watak dan sahsiah pelajar dan hanya segelintir sahaja yang tidak pasti dan tidak bersetuju.

Dalam hal ini, perkara utama yang perlu diberikan tumpuan adalah peranan para pengajar dalam menyampaikan isi kandungan kursus tanpa mengabaikan konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli demi menjamin keberkesanannya (Yahaya & Azhar, 2010). Maka, semua tenaga pengajar seharusnya memiliki serba sedikit pengetahuan mengenai perkara yang di luar konteks rangka kursus yang melibatkan ilmu akal seperti sains, geografi, falsafah dan sebagainya supaya para pelajar lebih terdedah dengan realiti dan dapat mengaitkan apa yang dipelajari di kelas dengan isu semasa yang berlaku. Guru juga hendaklah menunjukkan perwatakan dan sahsiah yang terbaik di hadapan para pelajar agar ketrampilan yang dizahirkan tersebut menjadi contoh dan teladan buat mereka (Khadijah & Zaib, 2002).

Jika dilihat daripada sudut yang lain, sebagai orang Islam, tujuan asas pembelajaran ilmu akal atau sains adalah salah satu cara untuk mendekati Sang Pencipta. Kenyataan ini disokong oleh Sulaiman Nordin (2010) apabila beliau mengatakan bahawa penyelidikan secara saintifik terhadap alam semulajadi merupakan salah satu cara Islam untuk mengenal Allah S.W.T. sebagai pencipta seluruh alam. Melalui sistem pendidikan yang berkonsepkan Naqli dan Aqli, kajian sains boleh menerapkan sifat berfikir secara kreatif dan kritis di samping melahirkan manusia yang beriman.

Sebagai contoh, pada hakikatnya pembelajaran geografi hanyalah terbatas kepada ilmu dunia sahaja. Walaubagaimanapun, kajian seperti peredaran bumi, kejadian siang dan malam, penciptaan bulan dan matahari dan sebagainya merujuk kepada alam semulajadi ciptaan Allah S.W.T. Namun sebaliknya kajian barat hanya memfokuskan tentang fenomena alam semulajadi tanpa memikirkan penciptanya yang ternyata berbeza dengan

sudut pandang Islam yang bukan hanya mengkaji tentang fenomena yang berlaku bahkan hikmah di sebalik kejadian tersebut (Akhiruddin, M., et.al, 2015).

Untuk membina suasana pembelajaran yang efektif, setiap topik haruslah diselitkan contoh-contoh yang mudah untuk difahami oleh para pelajar antaranya ilmu mengenai sains seperti yang dinyatakan tadi. Hal ini kerana pelajar lebih mudah dan jelas untuk mendapatkan pemahaman yang mantap melalui perkara yang berlaku di sekeliling mereka.

Maka, kajian ini mengukur persepsi responden terhadap pemahaman mereka tentang ilmu Naqli dan Aqli yang diterapkan di dalam setiap topik kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah melalui contoh-contoh yang diberikan sebagai item ketiga (B3).

Melalui kaji selidik yang telah dijalankan ini, penyelidik mengetahui bahawa hampir keseluruhan responden memilih “sangat bersetuju” dan “bersetuju” iaitu masing-masing sebanyak 28.9% dan 55.30%. Hasil ini menunjukkan bahawa responden mempunyai persepsi yang amat menggalakkan kerana mereka dapat memahami elemen Naqli dan Aqli yang diselitkan dalam setiap topik yang dipelajari dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah ini melalui contoh yang diberikan. Walaubagaimanapun, masih terdapat responden yang memilih “tidak pasti iaitu sebanyak 14.9%. Hal ini demikian kerana para pelajar berkemungkinan tidak dapat mengenal pasti elemen Naqli dan Aqli yang dilampirkan di dalam kursus tersebut disebabkan kurang memahami topik yang dibincangkan di dalam kelas.

Bagi mengatasi masalah ini, pelajar perlulah berjumpa dengan guru secara langsung untuk mendapatkan pemahaman yang lebih jelas. Kajian juga menunjukkan bahawa tidak seorang pun daripada kalangan responden yang memilih “sangat tidak bersetuju” manakala seorang (0.9%) responden memberikan jawapan “tidak bersetuju” dengan pernyataan tersebut. Keseluruhannya, peratusan yang tinggi daripada pilihan jawapan “sangat bersetuju” dan “bersetuju” ini membuktikan bahawa setiap topik daripada kursus AL-Mabadik Al-Fiqhiyyah yang diselitkan elemen Naqli dan Aqli boleh difahami oleh para pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang melalui setiap contoh yang diberikan.

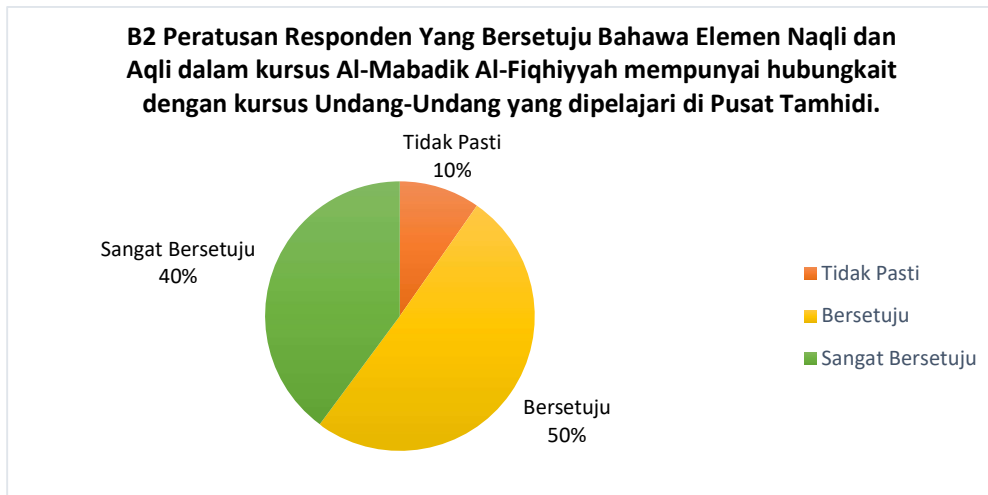
Daripada 9 kursus yang wajib diambil oleh pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang pada semester pertama selain kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah, terdapat juga kursus Undang-Undang yang wajib diambil pada semester yang sama sebanyak 4 jam kredit. Kursus ini ditawarkan dengan tujuan untuk memperkenalkan kepada para pelajar tentang konsep asas undang-undang dan sistem undang-undang Malaysia. Kandungan sukatan pelajaran merangkumi kaedah pembelajaran undang-undang dan kemahiran

untuk mencari bahan rujukan yang tertumpu kepada perundangan, kes undang-undang dan kaedah untuk menjawab soalan dalam peperiksaan. Pelajar juga didedahkan kepada beberapa perkara lain yang berkaitan dengan sistem perundangan seperti sistem dwi-kehakiman iaitu sistem kehakiman sivil dan syariah dan seterusnya alternatif penyelesaian ketika berhujah.

Pada dasarnya, kedua-dua kursus ini menggalas objektif yang sama iaitu memperkenalkan kepada para pelajar tentang peraturan yang perlu dipatuhi oleh manusia secepat bagi menjamin keselamatan dan kesejahteraan hidup bermasyarakat dalam sesebuah negara. Hal ini kerana (Nik Abdul Rashid, 1991) mengatakan undang-undang berperanan untuk mengawal tingkah-laku masyarakat dalam menjaga kedaulatan negara, menjamin perpaduan, menyelesaikan pertelingkahan dan sebagainya, manakala fiqh pula merujuk kepada pemahaman dan pengetahuan tentang hukum-hukum syariah dalam setiap tingkah-laku manusia berdasarkan dalil-dalil yang terperinci (Abdul Karim Zaidan, 1986).

Konsep fiqh juga secara tidak langsung adalah peraturan-peraturan yang bersumberkan al-Quran dan al-Sunnah sebagai sumber rujukan yang utama. Oleh itu, semua hukum yang telah ditetapkan bersifat kekal terpelihara seperti asalnya dan sesuai dengan kehidupan masyarakat sepanjang zaman (Atikullah, 2009). Hal ini berbeza dengan kursus undang-undang yang sentiasa berubah mengikut keperluan masyarakat.

Namun pada hakikatnya, fiqh dan undang-undang mempunyai hubungkait yang jelas jika kursus Undang-Undang tersebut dilihat dari sudut Naqli dan Aqli iaitu kedua-duanya bertujuan untuk mengawal tingkah-laku manusia dan pada masa yang sama mencapai keredhaan Allah S.W.T. Maka item keempat (B4) bagi kajian ini adalah persepsi para pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang terhadap hubungkait elemen Naqli dan Aqli dalam kursus Al-Mabadik al-Fiqhiyyah dengan kursus Undang-Undang yang mereka pelajari pada semester pertama di Pusat Tamhidi seperti yang digambarkan melalui carta pai di bawah:

Carta Pai 2: Peratus Analisa Responden Terhadap B2

Perkaitan antara satu kursus dengan kursus yang lain dapat meningkatkan pelbagai kemahiran termasuklah kemahiran berfikir para pelajar (Mok Soon Sang, 2004). Kenyataan ini disokong oleh Tajul Ariffin Nordin (1993) yang menyatakan bahawa kewujudan hubungkait antara mata pelajaran menjadikan pembelajaran lebih mudah, meluas dan semakin bermakna.

Kenyataan ini dibuktikan dengan data di atas yang jelas menunjukkan bahawa tiada responden yang memilih “sangat tidak bersetuju” dan “tidak bersetuju”. Hal ini menunjukkan bahawa hampir keseluruhan daripada responden memilih “sangat bersetuju” dan “bersetuju” bahawa elemen Naqli dan Aqli dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah mempunyai hubungkait dengan kursus Undang-Undang yang dipelajari di Pusat Tamhidi dengan jumlah masing-masing sebanyak 43 (37.7%) dan 60 (52.6%) orang responden. Namun melalui kaji selidik yang dijalankan, terdapat juga responden yang “tidak pasti” iaitu 9.60 %. Hal ini berkemungkinan disebabkan sama ada mereka mempunyai kurang pemahaman terhadap konsep Naqli dan Aqli itu sendiri atau isi kandungan kedua-dua kursus. Walaubagaimanapun secara keseluruhannya, persepsi responden terhadap kenyataan ini memberikan impak yang positif dan amat menggalakkan.

Merujuk kepada silibus Kursus Undang-Undang, sebanyak 11 topik yang dimuatkan dalam sebuah buku, antaranya termasuklah klasifikasi undang-undang yang merangkumi undang-undang awam (*public law*) dan undang-undang persendirian (*private law*), istilah undang-undang sivil, undang-undang am dan sebagainya. Namun kajian ini menyetengahkan undang-undang sivil kerana ia merupakan topik asas penting yang perlu dikuasai oleh para pelajar.

Islam merupakan agama sempurna yang merangkumi seluruh aspek kehidupan manusia. Umat Islam berperanan untuk melaksanakan amanah sebagai khalifah Allah S.W.T. di muka bumi ini dan bertanggungjawab mentadbir dan mengurus bumi ini berlandaskan syariat atau perundangan Islam yang telah ditetapkan oleh Allah S.W.T. kerana Dia yang telah menciptakan manusia dan lebih mengetahui undang-undang yang bersesuaian dengan fitrah manusia. Berbeza dengan perundangan sivil, ia dicipta oleh manusia yang mempunyai banyak kelemahan kerana ilmu dan kebolehan manusia itu terhad (Mohd Mustaffa et.al., 2015). Menurut sumber yang sama, sistem perundangan Islam terikat dengan aspek aqidah iaitu keimanan yang memberi kesan terhadap pembalasan di dunia dan akhirat sedangkan perundangan sivil langsung tiada hubungan dengan iman atau aqidah. Sebagai contoh dalam kesalahan jenayah, undang-undang Islam mempunyai ruang lingkup yang lebih luas berbanding undang-undang sivil yang mengabaikan hak Allah seperti murtad, zina, minum arak dan sebagainya.

Undang-undang sivil juga membuktikan bahawa peraturan yang dicipta oleh manusia tidak sempurna kerana sentiasa dipengaruhi oleh keadaan persekitaran, latar belakang keluarga, pendidikan, dorongan nafsu dan hasutan syaitan (Abdul Ghani, 1997).

Oleh itu, Islam memiliki satu sistem perundangan yang unik kerana ia berperanan sebagai satu mandat yang mengawal setiap tingkah laku yang dilakukan oleh manusia di dunia, dari perkara ibadah, hubungan kekeluargaan, perdagangan, jenayah dan sebagainya, di mana setiap subjek dikendalikan oleh bidang kuasa yang berbeza (Hallaq, 2009).

Sebagaimana yang disebutkan pada awal kajian, pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang diwajibkan untuk mengambil kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah pada semester pertama supaya mereka dapat menguasai dan memperolehi pemahaman yang mantap berkenaan ilmu fiqh yang merangkumi undang-undang yang telah ditetapkan dalam Islam seterusnya dapat membandingkan undang-undang sivil secara terus apabila mempelajari kursus yang berkaitan dengan topik tersebut iaitu kursus Undang-Undang seperti yang disebut dalam item keempat kajian. Justeru, item kelima (B5) ini mendedahkan persepsi pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang tentang keistimewaan perundangan Islam atau lebih tepat disebut sebagai Fiqh berbanding undang-undang sivil seperti jadual yang dipaparkan di bawah:

Jadual 2: Peratusan yang Bersetuju bahawa responden dapat membezakan ciri-ciri keistimewaan yang terdapat dalam fiqh berbanding undang-undang sivil.

	Kekerapan	Peratusan	Peratus Sah	Peratus Terkumpul
Tidak Bersetuju	1	0.9	0.9	0.9
Tidak Pasti Bersetuju	16	14.0	14.0	14.9
Sangat Bersetuju	61	53.5	53.5	68.4
Jumlah	114	100.0	100.0	100.0

Merujuk kepada Jadual 2, majoriti daripada responden mampu membezakan ciri-ciri keistimewaan yang terdapat dalam Fiqh berbanding undang-undang sivil apabila 36 orang (31.6%) daripada responden memilih “sangat bersetuju” dan 61 orang (53.5%) responden pula memilih “bersetuju” dengan kenyataan tersebut. Hal ini membuktikan persepsi para pelajar daripada Tamhidi Syariah dan Undang-Undang tentang keistimewaan ciri-ciri yang terdapat dalam fiqh berbanding undang-undang sivil berada di tahap yang agak memuaskan. Namun, masih terdapat responden yang memilih “tidak pasti” dengan kenyataan ini. Hal ini mungkin disebabkan responden mempunyai latar belakang sekolah agama yang berbeza atau sumber ilmu fiqh yang diperolehi tidak memadai untuk meyakinkan mereka bahawa ilmu fiqh mengandungi banyak keistimewaan yang tiada dalam undang-undang sivil. Keputusan juga menunjukkan masih terdapat seorang (0.9%) responden yang memilih “tidak bersetuju”, mungkin kerana pelajar tersebut ternyata pada mulanya tidak mengetahui apakah yang dimaksudkan dengan undang-undang sivil.

Mereka sepatutnya lebih peka tentang kedua-dua jenis undang-undang ini iaitu undang-undang Islam dan undang-undang sivil yang jelas terdapat perbezaan di antara kedua-duanya. Hal ini kerana perkara berikut merupakan bidang pengkhususan mereka. Secara ringkasnya, keputusan analisis tetap menunjukkan hasil yang memuaskan kerana majoriti pelajar menilai dengan “sangat bersetuju” dan “bersetuju” akan kenyataan bahawa mereka dapat membezakan ciri-ciri keistimewaan yang terdapat dalam fiqh berbanding undang-undang sivil.

Oleh sebab itulah USIM sangat menekankan konsep integrasi Naqli dan Aqli di dalam setiap mata pelajaran agar segala kursus yang dipelajari dapat memberi manfaat

kepada diri para pelajar, keluarga dan masyarakat, dan seterusnya mampu berbakti kepada negara dalam profesion masing-masing tanpa mengabaikan tanggungjawab sebagai khalifah Allah S.W.T di muka bumi. Melalui kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah ini, para pelajar bukan sahaja dapat memperbaiki akhlak dan sahsiah diri malah dapat meningkatkan kemahiran berfikir aras tinggi terutamanya dalam isu-isu semasa yang sering timbul dan memerlukan kepada penyelesaian. Justeru, item terakhir (B6) yang diselidik adalah mengenai persepsi para pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang terhadap kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah yang menepati ruh USIM sebagai sebuah universiti yang menerajui integrasi ilmu Naqli dan Aqli.

Melihat kepada data yang diperolehi, peratusan responden yang “sangat setuju” dan “bersetuju” terhadap kenyataan memegang majoriti iaitu 91.2% jika ditambahkan peratusan kedua-duanya dan melebihi peratusan responden yang “tidak bersetuju” dan “tidak pasti” iaitu 0.90 % dan 7.90 %. Perbezaan jurang yang besar antara mereka yang “bersetuju” dan tidak bersetuju meyakinkan pengkaji bahawa kajian ini telah mencapai objektif yang dikehendaki iaitu agar para pelajar menyedari bahawa betapa pentingnya penerapan konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli dalam setiap sukatan pelajaran yang ditawarkan di USIM dalam melahirkan graduan yang bukan berkemahiran tinggi, produktif dan berdaya saing malah melahirkan seorang yang beriman dan bertaqwa serta berkebolehan untuk menyumbang kepada masyarakat Islam secara global. Segelintir daripada responden yang memilih “tidak pasti” dan “tidak bersetuju” berkemungkinan tidak memahami konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli atau kurang penghayatan terhadap isi kandungan kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah. Justeru, jelaslah bahawa kursus ini berjaya mencapai objektif yang telah ditetapkan oleh USIM berdasarkan maklumbalas yang diberikan oleh responden.

KESIMPULAN

Pelaksanaan penerapan konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli dalam setiap kursus yang ditawarkan di USIM bukanlah satu perkara yang mudah. Hal ini kerana ia bergantung kepada keberkesanan kaedah penyampaian oleh tenaga pengajar dan penghayatan serta minat para pelajar terhadap konsep itu sendiri bagi memastikan objektif penubuhan Pusat Tamhidi USIM mencapai sasaran. Para pelajar perlu mendapat persediaan yang cukup untuk melangkah ke tahap pengajian yang lebih tinggi setelah selesai menamatkan pembelajaran selama satu tahun di Pusat Tamhidi iaitu peringkat Ijazah Sarjana Muda. Justeru mereka haruslah membina pemahaman yang kukuh dalam semua kursus yang dipelajari di peringkat Tamhidi terutama sekali dalam kursus wajib.

Bagi pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang, salah satu kursus yang wajib diambil ketika di Pusat Tamhidi adalah kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah pada semester pertama. Seperti kursus-kursus lain, kursus ini juga mengandungi elemen Naqli dan Aqli dalam setiap topik yang dibincangkan.

Secara umumnya, dapat disimpulkan bahawa majoriti pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang mengakui kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah memberi banyak faedah kepada mereka melalui penerapan konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli terutama sekali dalam pembentukan watak dan sahsiah diri. Namun masih terdapat segelintir daripada mereka yang tidak bersetuju dengan kenyataan tersebut dan mengandaikan mereka tidak memahami konsep Naqli dan Aqli dengan baik atau tidak memahami isi kandungan kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah. Tambahan pula, pencapaian peratusan pelajar yang bersetuju berada di tahap paling tinggi melalui kenyataan bahawa setiap topik daripada kursus AL-Mabadik Al-Fiqhiyyah yang diselitkan elemen Naqli dan Aqli boleh difahami melalui setiap contoh yang diberikan.

Selain itu, hampir keseluruhan pelajar bersetuju bahawa Elemen Naqli dan Aqli dalam kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah mempunyai hubungkait dengan kursus Undang-Undang, iaitu kursus yang wajib diambil pada semester yang sama ketika di Pusat Tamhidi. Hal ini kerana fiqh dan undang-undang merupakan bidang ilmu yang penting untuk dikuasai oleh pelajar Tamhidi Syariah dan Undang-Undang sebagai ilmu asas sebelum mempelajari kedua-duanya dengan lebih mendalam. Para pelajar juga menunjukkan respon yang positif apabila majoriti pelajar dapat membezakan ciri-ciri keistimewaan yang terdapat dalam fiqh berbanding undang-undang sivil. Akhir sekali, kajian menunjukkan hasil yang memuaskan apabila sebahagian besar pelajar mempunyai persepsi bahawa kursus Al-Mabadik Al-Fiqhiyyah menepati ruh USIM sebagai sebuah universiti yang menerajui integrasi ilmu Naqli dan Aqli.

Secara ringkasnya, keseluruhan item yang dikaji merekodkan hasil yang amat menggalakkan. Walaubagaimanapun, masih terdapat beberapa ruang yang perlu dibaiki pada masa akan datang agar konsep integrasi ilmu Naqli dan Aqli ini terus melahirkan insan yang mempunyai ilmu pengetahuan yang mantap, kemahiran yang tinggi dan juga akhlak yang baik. Pelaksanaannya secara komprehensif akan membantu USIM dalam merealisasikan Pelan Strategik USIM untuk menjadi Pusat Rujukan Integrasi Ilmu Naqli dan Aqli bukan sahaja di peringkat serantau malah di peringkat global (Diambil daripada <http://www.usim.edu.my/ms/pelan-strategik-usim/>).

Berdasarkan hasil kajian yang diperolehi, pengkaji mencadangkan bahawa para pelajar digalakkan untuk mengambil inisiatif untuk meluangkan masa berjumpa dengan guru secara terus atau peribadi jika kurang memahami isi kandungan kursus yang dipelajari di dalam kelas dan memerlukan penerangan yang lebih lanjut terutama sekali topik yang berkait rapat dengan elemen Naqli dan Aqli. Para pelajar juga digalakkan untuk merujuk kepada bahan bacaan lain selain daripada bahan yang digunakan di dalam kelas. Carti bahan rujukan lain sendiri selain daripada peka dengan isu-isu semasa yang berlaku di dunia kerana ianya membantu dalam proses memahami suatu mata pelajaran.

Maka, kajian ini diharapkan dapat membantu pihak-pihak yang berkenaan untuk mempertingkatkan lagi usaha bagi memastikan proses pengajaran dan pembelajaran berada di tahap maksima seterusnya meningkatkan peratusan pelajar yang memperoleh gred A dalam kursus Al-Mabadik al-Fiqhiyyah dan pada masa yang sama tidak mengabaikan elemen Naqli dan Aqli yang diterangkan di dalam kursus tersebut.

RUJUKAN

- Mohd Nasrin. (2014). Integrasi Ilmu Naqli dan Aqli. *Ibtikar Buletin Penyelidikan dan Inovasi. Universiti Sains Islam Malaysia*, vol. 2.
- Best, J. W. & Kahn, J. V. (2014). *Research in Education*. United Kingdom, Pearson Education Limited (10), 121.
- Kerlinger, F. (1973). *The Structure of Scientific Revolution*. Chicago: University of Chicago Press.
- Thomas, F. B. (2001). *A General Introduction to the Design of Questionnaires for Survey Research*. University of Leeds: Information Systems Services, Guide to the Design of Questionnaires.
- Tajul Ariffin Nordin & Nor 'Aini Dan. (2002). *Pendidikan dan Pembangunan Manusia: Pendekatan Bersepadu*. Bangi, Selangor: As-Syabab Media, 1.
- Idris Zakaria. (2002). Paradigma Tauhid Dalam Subjek-Subjek Bukan Pendidikan Islam *Prosiding Pendidikan dan Pembangunan Manusia*, 133-144.
- Nik Mohd Rahimi Nik Yusof, Shahrin Awaluddin, Khadijah Abdul Razak, Ab Halim Tamuri, [15] Mohd Isa Hamzah dan Kamarulzaman Abdul Ghani. (2002). Kurikulum Pendidikan Islam Menghadapi Cabaran Era Globalisasi. *Prosiding Wacana Pendidikan Islam Siri 1*, 10-29.

- Khadijah Abdul Razak & Zaib Ngah. (2002). Cabaran Pelaksanaan Kurikulum Pendidikan Islam KBSM: Prosiding Wacana Pendidikan Islam Siri 1, 275-284.
- Sulaiman Nordin. (2013). Sejarah Pemikiran 2. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Akhiruddin, M. Ibrahim, Adnan M. Yusoff, Azniwati A. Aziz, Azlina, M. Nor. (2015). Integration of Naqli and Aqli Knowledge in Education Curriculum: Experience of Faculty of Quranic and Sunah Studies, Universiti Sains Islam Malaysia. Proceedings of INTCESS15-2nd International Conference on Education and Social Sciences, 491-498.
- Nik Abdul Rashid Majid. (1991). Peranan Undang-Undang dalam Memupuk Perpaduan Negara. Seminar Undang-Undang dan Masyarakat Setempat. Universiti Kebangsaan Malaysia. Bangi: Selangor.
- Abdul Karim Zaidan. (1986). Madkhal ila Dirasat al-Shari'ah al-Islamiyyah. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- Atikullah Abdullah. (2009). Fiqh Lestari: Ke Arah Penyusunan Prinsip-Prinsip Muamalat Islam Untuk Pembangunan Lestari Yang Sepadu. Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan: Universiti Sains Malaysia. MALIM, 10.
- Mok Soon Sang. (2004). Peperiksaan Penilaian Tahap Kecekapan Skim Perkhidmatan Guru: Bahagian 1 (Kompetensi Profesional). Selangor: Kumpulan Budiman Sdn. Bhd.
- Tajul Ariffin Nordin. (1993). Perspektif Falsafah dan Pendidikan di Malaysia. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohd Mustaffa bin Jusoh @ Yusoff, Muhamad Ismail bin Abdullah, Musa bin Sarip. (2015). Perundangan Jenayah Islam; Cabaran dan Realiti. International conference on Aqidah, Dakwah and Syariah 2015, Kuala Lumpur, 10.
- Abdul Ghani Azmi bin Idris. (1997). Mengenal Qanun Jenayah Islam. Kuala Lumpur, Al-Hidayah Publisher.
- Hallaq, W. B. (2009). An Introduction to Islamic Law. New York: Cambridge University Press, 38.
- Mulyono. (2009). Kedudukan Ilmu dan Belajar Dalam Islam. Indonesia: Dosen Fakultas Tarbiyah UIN Maulana Malik Ibrahim Malang. Jurnal Tadris, 4 (2).
- Wan Othman, W. M. N. (2013). Integration of Revealed Knowledge (Naqli) And Rational Sciences (Aqli) in the Design of A Dental Curriculum. Uluam Islamiyah Journal, Vol. 11, 65-77.

- Akhiruddin, I. M., Adnan, M. Y., Zohdi, M. A., Nurlida, B., Nurazzuwin, A., Atika, N. A. (2016). International Journal of Humanities and Management Sciences, Vol. 4 (1).
- Harry, N. B. & Deborah, N. B. (2012). Analysing Likert Data. West Virginia: West Virginia University Morgantown, Journal of Extension, 50(2), 1.
- Ahmad bin Mohd Said. (2001). Konsep, Pelaksanaan Pendidikan Bersepadu: Kurikulum dan Latihan Guru. Jurnal Pendidikan Islam 9: 9-16.
- Akhiruddin, M. Ibrahim, Hikmat, M. Shaker, Shahirah Sulaiman, Azniwati Abd Aziz, Nur Safura Ab. Ghaffar, Hisyamuddin, M. Yusup. (2016). The Integration of Naqli and Aqli Knowledge in Curriculum at Universiti Sains Islam Malaysia: The Study of Student's Internship Organization in Kelantan, Malaysia. IJASOS-International E-Journal of Advances in Social Sciences, Vol. II (5). [DOI: 10.18769/ijasos](#).
- Deuraseh, N. (2010). Earth in the Holy Quran: How To Protect and Maintain It? Jurnal Hadhari 2 (2): 73-88.
- Yahaya Jusoh & Azhar Muhammad. (2010). Kesepaduan Falsafah Sains Al-Quran dalam Kurikulum Sekolah Rendah Sebagai Asas Pembentukan Masyarakat Hadhari di Malaysia. Jurnal Hadhari (3): 23-41.
- Diambil daripada <http://www.iium.edu.my/deed/quran/malay/>
- Diambil daripada <http://www.usim.edu.my/ms/pelan-strategik-usim/>
- Diambil daripada <http://www.usim.edu.my/introduction/>